

Dějiny NDR

Hermann Weber: Kleine Geschichte der DDR. Edition Deutschland Archiv. 2. rozšířené vydání, Verlag Wissenschaft und Politik, Köln 1988, 232 stran, ISBN 3-8046-0314-9.

Máme před sebou druhé vydání Weberovy publikace *Kleine Geschichte der DDR*, která se zabývá stále intenzivně zkoumaným tématem – „obrazem dějin“ Německé demokratické republiky (NDR). V době prvního vydání této knihy (tj. v roce 1980) se NDR dosud jevila jako stabilní stát. Vzhledem k událostem, k nimž došlo během následujících deseti let, je jistě důležité i zajímavé zabývat se vnitropolitickým vývojem NDR, a to i v širších souvislostech.

V bývalé NDR zaujímal „obraz dějin“ ústřední místo v ideologii. Historické události byly pod ideologickým vlivem zkreslovány, historiografie měla podpořit politiku. Hermann Weber se proto ve své knize pokusil přehledně a pravdivě uspořádat historická fakta vývoje NDR. Jde o chronologicky uspořádaný přehled dějin NDR od roku 1945. Pozornost je přitom soustředěna především na politický systém, na sociálně-ekonomický vývoj a na zapojení NDR do sovětského bloku. K dokreslení autentické výpovědi napomáhají četná dokumentární svědectví a citáty.

Jednotlivé kapitoly publikace *Kleine Geschichte der DDR* zachycují hlavní etapy v dějinách NDR. Vzhledem k autorovu cíli – vysvětlit dějiny NDR – je velmi podrobně popsáno období vzniku NDR a rané fáze jejího vývoje. Na začátku každé kapitoly se Weber pokouší naskicovat význam daného období. Následuje časová tabulka, která obsahuje podstatné údaje o dějinách NDR, o „socialistickém táboře“, o vývoji na Západě, o politice spojenců i o mezinárodní politice vůbec.

K lepšímu pochopení událostí v Německu po roce 1945 slouží i úvodní charakteristika celkové situace po zhroutilí nacismu, postojů vítězných velmocí i německých politických sil. Protože předmětem studia se stala NDR, zabývá se autor zvláště sovětskou politikou vůči Německu a vývojem Komunistické strany Německa (KPD) od dvacátých let.

Období 1945–1949 bylo označováno jako antifašisticko-demokratický převrat. „*Ještě před kapitulací nacistů vyslala sovětská armáda na svou podporu do Berlína, Saska a Meklenburska-Pomořanska tři skupiny německých komunistů. Vedoucími těchto skupin byli Walter Ulbricht, Anton Ackermann a Gustav Sobotka.*“ (S. 14.) Podle stalinových představ se snažil řídit komunisty Walter Ulbricht. „*Každé samostatné politické hnutí mu připadalo nebezpečné. Antifašistické výbory, jež vznikly bez kontroly, byly rozpuštěny.*“ (S. 15.)

Podle představ Sovětské vojenské správy (SMAD) se v sovětském okupačním pásmu začaly formovat též politické strany, byly prováděny reformy v hospodářství i ve společnosti. „*Závažným přelomem při utváření systému politických stran v sovětské okupační zóně bylo založení Jednotné socialistické strany Německa (SED). Vedení KPD bylo přesvědčeno o tom, že s pomocí SMAD, politiky »bloku« a »akční jednoty« se prostřednictvím SPD může stát v sovětském pásmu určující stranou.*“ (S. 31.) V roce 1946 byla SED co do počtu členů nejsilnější politickou stranou, a proto si činila nárok na vedoucí roli ve stranickém systému.

Sílící rozpory mezi západními spojenci a Sovětským svazem a neúspěch jednání na konferencích ministrů zahraničí v roce 1947 v Moskvě a v Londýně vedly k rozštěpení Německa postupně na bizónu (a trizónu) na straně jedné a na sovětské okupační pásmo na straně druhé, později pak na dva samostatné německé státy – na Spolkovou republiku Německo a na Německou demokratickou republiku.

Doba mezi lety 1949–1953 znamenala pronikání stalinových metod do NDR, vyostřování studené války a prohlubování rozkolu v hospodářských, politických i kulturních vztazích. „*III. sjezd SED odsoudil teorie kosmopolitismu a buržoazní objektivismu. V kultuře byl požadován socialistický realismus.*“ (S. 65.)

Po povstání dne 12. června 1953 se přikročilo k Novému kurzu, tj. v podstatě k ústupkům. „*Pro NDR mělo toto vlastně dělnické povstání dalekosáhlé důsledky. Byla narušena legenda o dělnickém státě a o dělnické straně.*“ (S. 70.)

V období 1953–1961 bylo dokončeno zformování nového společenského a mocenského systému. SSSR sice Německé demokratické republice přiznal v roce 1955 plnou suverenitu, ale závislost nadále přetrvávala. SED se jen zvolna zbavovala stalinských prvků. Základní struktury politického a hospodářského systému zůstávaly nezměněny. Výstavbou berlínské zdi, zahájenou 13. srpna 1961, se NDR uzavřela před kapitalistickým světem a přiměla své obyvatele, aby se přizpůsobili režimu.

Léta 1961–1965 přinesla první znaky ekonomické stabilizace NDR. Ke změnám řídicích metod v NDR přispělo odbourání stalinských způsobů a přizpůsobování se moderní průmyslové společnosti. „*Při reformování hospodářského systému vyhlásilo v červnu 1963 předsednictvo Rady ministrů Nový ekonomický systém plánování a řízení.*“ (S. 113.)

Období 1966–1970 znamenalo poslední fázi Ulbrichtovy vlády. V roce 1968 vstoupila v platnost nová Ústava. SED se postupně snažila pouštět od nekritického přebírání sovětského modelu. Nadsazené ekonomické plány a disproporce v národním hospodářství způsobily ke konci tohoto období krizi, jež přispěla k sesazení stranického vůdce v roce 1971. Uvolnění Waltera Ulbrichta z funkce v květnu toho roku znamenalo určitý mezník ve vývoji NDR. Jako nový první tajemník SED (od roku 1976 generální tajemník) nastoupil Erich Honecker.

V letech 1971–1975 byla NDR stále pevněji začleňována do socialistického státního společenství. Politika uvolňování napětí jí umožnila navázat diplomatické styky s téměř všemi státy, v roce 1973 se stala členem OSN a v roce 1975 Erich Honecker podepsal helsinský Závěrečný akt. V říjnu 1974 změnila NDR Ústavu z roku 1968 v rozhodujících bodech. „*Změna odpovídala skutečností po sesazení Waltera Ulbrichta. Zmizely odkazy na znovusjednocení Německa a na německý národ.*“ (S. 151.)

Vývoj NDR v letech 1976–1980 byl naplněn krizovými prvky. „*Ačkoli se NDR podařilo dostat se mezi deset nejprůmyslovějších států a dosáhnout nejvyšší životní úroveň ze všech států řízených komunistickými vládami, rostla mezi obyvatelstvem nespokojenost, mnohé naděje zůstaly nesplněny, nakonec stagnovala i životní úroveň (i NDR postihla surovinová krize). Ale nová krize se neprojevila jen v ekonomických potížích, koncem roku 1976 začala vzrůstat nespokojenost a nepokoje mezi umělci, intelektuály a mládeží.*“ (S. 159.) V důsledku politiky uvolňování mezinárodního napětí po podpisu Závěrečného aktu v Helsinkách se i v NDR stále častěji objevovaly požadavky, aby byla respektována lidská práva a aby bylo možné cestovat. V této souvislosti Weber dokazuje, že stabilita NDR nespočívala na podpoře občanů či na fungování vlastních mechanismů, ale na mocenských prostředcích zajišťovaných Sovětským svazem.

V osmdesátých letech (1981–1988) se NDR usilovně pokoušela překonat nestabilitu svého systému, zlepšit stav svého hospodářství i upevnit své vztahy se Spolkovou republikou Německo. Přesto však vnitropolitický vývoj signalizoval krizi, jak zcela jasně ukazuje i recenzovaná publikace. Po změnách ve vedení SSSR a po Gorbačovově „revoluci shora“ se vedení SED ocitlo pod tlakem. Nechtělo nic měnit ve stalinských základních strukturách ve straně ani ve státě. Rostoucí rozpor mezi obyvatelstvem a vládnoucí elitou, vycházející z ekonomických obtíží, z nedostatků politické demokracie a svobody názorů, spolu se změnami postojů SSSR vedl nakonec k celkové krizi NDR v roce 1989.

Publikace *Kleine Geschichte der DDR* je doplněna bohatou bibliografií, krátkými biografiemi rozhodujících osobností v dějinách NDR a – pokud je potřeba – i krátkými komentáři. Je dobrým průvodcem v poválečné německé historii a v dějinách bývalé Německé demokratické republiky.